

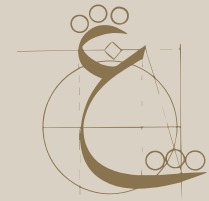


# kadim

SAYI / ISSUE 5 • NİSAN / APRIL 2023



05



*kadim*

*“Kadim oldur ki  
evvelin kimesne bilmeye”*

*Kadim* is that no one knows what came before.

# kadim



Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

*A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies*

SAYI | ISSUE 5 • NİSAN | APRIL 2023

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İŐLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 121,  
Serdivan/Sakarya (Türkiye) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • [dergipark.org.tr/kadim](http://dergipark.org.tr/kadim) • [kadim.sakarya.edu.tr](http://kadim.sakarya.edu.tr)

E-posta | E-mail • [kadim@sakarya.edu.tr](mailto:kadim@sakarya.edu.tr)

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Arti Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • NİSAN | APRIL 2023

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıf-Gayriticari 4.0 Uluslararası \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakğı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğı sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles published in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Kadim's commitment to immediate and Libre Open Access to its content reflects its conviction in advancing global knowledge exchange. The opinions presented in the articles are the sole responsibility of their respective authors and do not represent the views or opinions of Kadim.

“Kadim oldur ki  
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark



EDİTÖR  
EDITOR-IN-CHIEF

Arif BİLGİN | Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi

YAYIN KURULU  
EDITORIAL BOARD

Necmettin ALKAN | Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi  
Serpil ATAMAZ | Doç. Dr., California State University,-Sacramento  
Fatih BOZKURT | Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi  
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Doç. Dr., Marmara Üniversitesi  
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi  
M. Talha ÇİÇEK | Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi  
Filiz DIĞIROĞLU | Doç. Dr., Marmara Üniversitesi  
Ella FRATANTUONO | Dr. Öğr. Üyesi., University of North Carolina at Charlotte  
Selim KARAHASANOĞLU | Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi  
Miraç TOSUN | Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi  
Kenan YILDIZ | Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ  
WRITING AND LANGUAGE  
EDITORS

Ömer Faruk CAN | Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi  
Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi  
Burak ÇİTİR | Dr., Sakarya Üniversitesi  
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi  
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ  
TURKISH LANGUAGE  
EDITORS

Sedat KOCABEY | Dr., Sakarya Üniversitesi  
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi  
Muhammed Emir TULUM | Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ  
ENGLISH LANGUAGE  
EDITORS

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi  
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi  
Hâcer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

MİZANPAJ VE  
SOSYAL MEDYA EDİTÖRÜ  
LAYOUT AND  
SOCIAL MEDIA EDITOR

Büşranur BEKMAN | Sakarya Üniversitesi

YAYIN SEKRETERİ  
SECRETARIAT

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

# Mekânsal Beşerî Bilimler ve Osmanlı Çalışmaları: Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin (CBS) Osmanlı Şehir ve İdari Tarihi için Potansiyeli\*

FATMA ALADAĞ\*\*

ÖZ

SPATIAL HUMANITIES AND OTTOMAN STUDIES: THE POTENTIAL OF GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEM (GIS) FOR OTTOMAN URBAN AND ADMINISTRATIVE HISTORY

ABSTRACT



Teknolojik araçlar sayesinde eş zamanlı mekân ve zaman okumasına imkân veren gelişmeler, fiziki mekânın insanı ve kültürü nasıl etkilediğinin yanı sıra insan algılarının da mekânı nasıl şekillendirdiğine dair yeni merakların doğuşuna ortam sağlamıştır. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojisi fiziksel mekânın ötesine geçerek beşerî bilimlerin soruları, kaynakları ve katmanları içerisinde “mekânın keşfi”ne yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada mekânı odağında disiplinlerarası yapısıyla yeni bir alan olarak Mekânsal Beşerî Bilimler'in (Spatial Humanities) Osmanlı araştırmalarında temsiline dair bir yöntem sunulacaktır. Dijital Beşerî Bilimler'in bir alt kategorisi olan bu yeni alanın “mekânı anlama”ya yönelik araştırmacıya sunduğu katkılar ele alınacaktır. Birbirine ilişkilendirilen mekân, beşerî bilimler ve teknoloji, Osmanlı Arşivleri'nin daha özeldir Osmanlı şehir ve idari tarihinin mekânsal perspektifle değerlendirilmesine dair bir vaka çalışması ile somut olarak örneklendirilecektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun erken dönem 16. yüzyılına ait tahrir, kadiasker ve kanunname kayıtlarından hazırlanan envanter kapsamında idari taksimatı oluşturan kaza, sancak ve vilayet dağılımı CBS teknolojisiyle haritalandırılıp Mekânsal Beşerî Bilimler'in potansiyelleri ortaya konacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Mekânsal Beşerî Bilimler, Şehir Tarihi, Osmanlı Çalışmaları, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Kaza, Yer Adları, Dijital Beşerî Bilimler.



MAKALE BİLGİSİ | ARTICLE INFORMATION

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Type: Research Article  
Geliş Tarihi: 3 Ağustos 2022 | Date Received: 3 August 2022  
Kabul Tarihi: 31 Ekim 2022 | Date Accepted: 31 October 2022



ATIF | CITATION

Aladağ, Fatma. “Mekânsal Beşerî Bilimler ve Osmanlı Çalışmaları: Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin (CBS) Osmanlı Şehir ve İdari Tarihi için Potansiyeli”. *Kadim* 5 (Nisan 2023), 47-68. doi.org/10.54462/kadim.1153648

Technological tools that provide observing time and space simultaneously helped the emergence of new research areas concerning the effects of physical space on people and cultures and the capability of human perception in shaping space. Geographic Information System (GIS), particularly, goes beyond the physical aspect and enables “exploration of space” in relation to different questions, resources, and layers of the humanities. This study presents a method for applying Spatial Humanities in Ottoman studies as a new approach that enriches the field with its interdisciplinary structure by focusing on space. It discusses the contributions of this new field to the researcher to understand space. The study concretely exemplifies the interaction between concepts of space, humanities, and technology through a case study on the spatial thinking of the 16<sup>th</sup> century Ottoman archival documents, more specifically the Ottoman urban and administrative history. With a sample prepared from archival records of the Ottoman Empire, it maps administrative division with GIS technology and investigates the potential of Spatial Humanities.

**Keywords:** Spatial Humanities, Urban History, Ottoman Studies, Geographic Information System (GIS), Space, Gazetteer, Digital Humanities.

\* Bu makale yazarın yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir. Bk. Fatma Aladağ, *Cities and Administrative Divisions of the Ottoman Empire in the Early 16th Century: A Case Study for the Application of Digital History to Ottoman Studies* (İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

\*\* Doktor Adayı, Universität Leipzig, Tarih Bölümü, fatmaaladag1@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3455-6181.

## GİRİŞ

Coğrafya disiplininin dışında beşerî bilimlerde kendine önemli bir yer bulan mekân, 1970'lerden sonra Mekânsal Dönüş (*Spatial Turn*) olarak entelektüel bir çabanın odağı olmuştur. Mekân düşüncesi insan tasavvurunda hep var olsa da değişim hikayesinin bir "yer"den diğerine nasıl farklılık gösterdiğini anlamaya başlamak, mekâna vurguyu artırmıştır. Teknolojik araçlar sayesinde eşzamanlı zaman ve mekân okumasına imkân veren gelişmeler de, fiziki mekânın insanı ve kültürleri nasıl etkilediğinin yanı sıra insan algılarının da mekânı nasıl şekillendirdiğine dair yeni merak alanlarının doğuşuna ortam sağlamıştır. Özellikle Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) fiziksel mekânın ötesine geçerek beşerî bilimlerin soruları, kaynakları ve katmanları içerisinde "mekânın keşfi"ne yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada disiplinlerarası yapısıyla beşerî bilimler çalışmalarını zenginleştiren yeni bir yaklaşım olarak Mekânsal Beşerî Bilimler'in (*Spatial Humanities*) Osmanlı araştırmalarında temsiline dair bir yöntem sunulacaktır. Birbiriyle ilişkilendirilen mekân, beşerî bilimler ve teknoloji, 16. yüzyıla ait Osmanlı arşivlerinin daha özeldir Osmanlı şehir ve idari tarihinin mekânsal perspektifte değerlendirilmesine dair bir vaka çalışması ile örnekendirilecektir.

CBS, dünya yüzeyindeki bir konum için coğrafi referanslı verilerin depolanmasını, temsil edilmesini, görselleştirilmesini ve analiz edilmesini sağlayan bir sistemdir. Böylece, CBS beşerî bilimcilere çok çeşitli ve farklı formattaki verileri birbirleriyle entegre etme, analiz etme ve haritalar aracılığıyla görsel ve okunaklı hâle getirebilmeyi sağlar. Dünyayı anlamının iki farklı yolu olan coğrafya ve tarihin, disiplinlerarası araştırma ortamı sağlayan CBS üzerinde birleşmesi, geçmiş mekânlardaki insan ve kültürü anlamak adına heyecan vericidir. Yüzyıllara uzanan bir geleneğe sahip haritaların bu sayede beşerî bilimlerin argümanları ve anlatı geleneğiyle derinleşmesi, geçmiş yazmanın bir nevi onu haritalandırmak olduğunu söyleyen tarihçi John Lewis Gaddis'in vurgusunu destekler.<sup>1</sup> Burada temel soru -veya kimilerine göre sorun- metinlerle çalışan beşerî bilimcilerin ve daha özeldir tarihçilerin nicel bir doğası olan CBS ile entegrasyonunun nasıl olacağıdır. Bu sorunun cevabı biraz da CBS'nin zaman içerisinde coğrafya disiplininin yanı sıra arkeologlar gibi farklı disiplinler tarafından da kullanılmaya başlanması ve kendi içerisindeki teknolojik gelişim sürecinde aranabilir.

1990'lardan sonra CBS tarihçiler tarafından kullanılmaya başlandığında, öncelikli odak alanlarının nicel ve sosyal bilim temelli olduğu ve geleneksel beşerî bilimler paradigmasını takip etmediği düşünülmektedir.<sup>2</sup> Ancak bu çaba yine de Tarihî CBS (*Historical GIS*) aracılığıyla tarih yazımını geliştirme motivasyonu sayesinde araştırmacıların geçmiş hakkında yeni bilgiler üretmesine katkı sağlamıştır. Bu noktada Tarihî CBS uygulamalı bir perspektiften derinleşmekte ve teknik bir alanda ise genişlemektedir.<sup>3</sup> Nitekim Tarihî CBS'nin teknik kapsamının gelişmesi hem nitel hem de nicel kaynaklara uygulanması için potansiyelini de arttırmıştır. Bir başka ifadeyle bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, nitel verilere sahip beşerî bilimcilerin nicel bir doğası olan sisteme entegrasyonunu sağlamıştır. Bunun da ötesinde CBS, görünürde birbiriyle uyumsuz olan yapılandırılmamış metinleri ve multimedya verile-

1 John Lewis Gaddis, *The Landscape of History: How Historians Map the Past* (New York: Oxford University Press, 2002), 33.

2 Ian N. Gregory - Alistair Geddes, "Introduction: From Historical GIS to Spatial Humanities: Deepening Scholarship and Broadening Technology", *Toward Spatial Humanities: Historical GIS and Spatial History*, ed. Ian N. Gregory - Alistair Geddes (Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2014), ix-xxii.

3 Gregory - Geddes, "Introduction: From Historical GIS to Spatial Humanities: Deepening", x.

rini (işitsel, görsel ve video olmak üzere) aynı sistemde işlenebilir hale getirerek, nitel verilerin nicel olma ihtiyacını nispeten hafifletmiştir. Zamanla nitel veya nicel fark etmeksizin beşerî ve sosyal bilimlerin birçok araştırma materyali, kendisine CBS’de uzamsal koordinat bulabil- diği sürece sisteme dahil olabilmektedir.

Yunus Uğur’un ifade ettiği gibi, “Coğrafya disiplininde önemli bir kavram olan ‘peyzaj’ (*landscape*) coğrafyayı tarihe açan bir menfezdır.” İzleri kaybolmayan farklı çevresel ve kültürel katmanlara sahip olan peyzaj, geçmişin izlerini ya da zaman içerisindeki de- ğişiminin araştırılmasındaki gerekliliği temsil eder. Nihayetinde bu arayış ve yaklaşım coğrafyayı tarihe yaklaştırır.<sup>4</sup> Bu yaklaşmanın sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan Tarihi Coğrafya (*Historical Geography*), hem tarihin hem de coğrafyanın fikirlerinden ve yöntemlerinden beslenen disiplinlerarası bir araştırma alanı ve tarihle coğrafya arasındaki geleneksel ayrımları çözenin bir yolu olarak görülmüştür. Bu noktada daha çok uygulama ve teknoloji vurgusu olan Tarih CBS’nin, mekânı ve anlatıyı odağa alan Mekânsal Tarih’e (*Spatial History*) dönüşünde nitel araştırma konularının CBS ile deneyimlenmesi belirleyici olmuştur. Sonrasında ilk olarak 2010 yılında bir şemsiye terim olarak adlandırılan ve Avrupa ve Amerika’da araştırma merkezleri kurularak üniversite müfredatlarına eklenen Mekânsal Beşerî Bilimler’in (*Spatial Humanities*) ortaya çıkışına da bir zemin hazırlanmıştır.<sup>5</sup> Bu süreç sayesinde geçmiş ve şimdiki insan eylemlerini ve kültürlerini anlamak için mekânsal teknolojileri daha yaygın kullanan bir çalışma alanı karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu yeni alan disiplinlerarası bir yaklaşımla akademisyenlerin farklı uzmanlıkları ve onları birbirine bağlayan “mekân”la ilgili metodolojik ilgilerinin yansımasıdır.<sup>6</sup> Benzer bir değişim süreci teknik ve araçsal vurgusu olan Hesaplamalı Beşerî Bilimler’den (*Humanities Computing*), daha nitel araştırmaları kapsayan Dijital Beşerî Bilimler’e (*Digital Humanities*) dönüşte de görülmektedir. Bu noktada CBS teknolojisini kullanan beşerî bilimlerin araştırma alanları mekânsal bir yaklaşım çerçevesinde bu iki yeni alanın vadettiği yaklaşımlardan beslenir.

Nitel verilerdeki gizli örüntüleri görme açısından haritalar mekânsal düşünme ve araştı- rmanın önemli bir yoludur. Algıyı ve somut verilerin yorumunu etkileme gücünden dolayı görselleştirme ve daha özde kartografik haritalandırma eleştirel tartışmaların odağı olsa da, Trevor M. Harris’in ifade ettiği gibi haritalar kağıt parçalarının ötesidir ve siyasi ve kültürel bağlamlarından ayrılmayama bir yerde yaşanmış hikâyeler ve hayatlardır.<sup>7</sup> Teknolojinin katkısı ile dijital haritalama (*digital mapping*) kavramının ortaya çıkması nispeten fiziki coğrafyaya odaklanan “ince”<sup>8</sup> haritalardan (*thin map*), yoğunlaşmış niteliksel veri katman- larına sahip derin haritalara (*deep map*) doğru bir genişlemeyi sağlar. Topolojik ve ilişkisel yönü olan derin haritalar yalnızca somut bir coğrafi konum veya sınır değildir. Bu genişleme mekân kavramının geçen yüzyıllar içerisindeki değişim ve dönüşümüyle ilişkili okunabilir.

- 4 Yunus Uğur, “Tarih ve Coğrafya: Zaman ve Mekânın Etkileşimi”, *Tarih ve Diğer Bilimler Geçmişin Peşinde Disiplinlerarası Bir Kılavuz*, ed. M. Yaşar Ertaş (İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 2021), 223-242.
- 5 David J. Bodenhamer vd., *The Spatial Humanities – GIS and The Future of Humanities Scholarship* (Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2010).
- 6 Stuart Dunn, *A History of Place in the Digital Age* (Londra: Routledge, 2019), 2-3
- 7 Trevor M. Harris, “Deep Geography—Deep Mapping: Spatial Storytelling and a Sense of Place”, *Deep Maps and Spatial Narratives*, ed. Trevor M. Harris vd. (Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2015), 28.
- 8 Harris, “Deep Geography—Deep Mapping”, 28-31. Trevor M. Harris, *Thin maps* kavramıyla fiziksel haritalara yüzeysellik ve önemsizlik atfı olma riskinden dolayı sığ harita yerine ince harita olarak ifade edilmesini önermektedir. Nitekim derin haritalara kıyasla fiziki/coğrafi haritaların önemsiz olduğu algısını sakıncalı bulur.

Nitekim mekân ölçülebilir somut bir yapıdan görecelik esasıyla değişebilen ve bireyin soyut algılarıyla üretilebilen sosyal boyutla ilgili bir hale gelmiştir. Lefebvre için toplumu anlamak için mekânı anlamak gerekmektedir. Yer ve mekân ideolojik boyutları olan, dahası soyut ve sosyal katmanlara sahiptir.<sup>9</sup> Böylece beşerî bilimlerde ve daha özeldede tarihcilikte mekânsal çalışmalar için tüm katmanları yorumlamaya imkân veren CBS ilgi odağı haline gelmiştir. Özellikle modern dönem öncesine ait tarihi kaynakları dijital mekânsal bir araştırmanın parçası haline getirmenin, coğrafya ve tarih başta olmak üzere farklı disiplinleri kaynaştıran ve etkileşimli hale getiren bir eğilimi başlattığı söylenebilir. Metinsel bir anlatının yanı sıra harita olarak da bir söylemin görselleştirilmesi, araştırmanın argümanlarını destekleyen veya sorgulayan bir “süreç” için ortam hazırlar. Böyle bir çalışmanın çıktılarını mekân ekseninde değerlendirmek için “mekânsal okur-yazarlık” gerekmektedir ki tarihçiler CBS ile bu yönde ihtiyaç duydukları “mekânsal düşünce”yi daha kolay geliştirebilmektedir.

### 1. Osmanlı Tarihciliği ve Mekân

Osmanlı tarihçileri için mekânsal araştırma örnekleri dijital beşerî bilimler çalışmaları içerisinde nispeten takdir edilebilir seviyededir. Genellikle Osmanlı şehir tarihi içerisinde kendisine yer bulan bu araştırmalarda mekân odaklı yaklaşımlar dijital haritalar aracılığıyla argümana dönüşerek geçmişi anlama çabasına katkı sağlar.<sup>10</sup> “Osmanlı Şehirlerini Haritalamak”, “Urban Occupations”, “Bostancıbaşı Defterleri Üzerinde Sayısal Çözümler”, “Mapping Ottoman Epirus”, “Ottoman Population Atlas”, “Gaza Historical Database” gibi projeler, dijital haritalar aracılığıyla Osmanlı tarihciliğinde mekânsal düşünceye kıymetli katkılar sağlamakta ve bu türdeki araştırmalara öncülük etmektedir.<sup>11</sup> Mevcut çalışmalar yalnızca Osmanlı arşivlerinin metinsel verilerini konumlandırmaktan ve görselleşmesini sağlayan haritalar üretmekten ötedir. Bu çalışmaların özgün yanı arşivleri yer, mekân ve konumun eleştirel bir incelemesini sağlayan bir sürece dahil etmeleridir. Metinden haritaya dönüşüm, metne gömülü mekânsal ilişkileri ortaya çıkararak ve bu bilgiyi coğrafi bir harita oluşturmanın ötesine geçmek için kullanarak yeni bir araştırma ortamı oluşturur.<sup>12</sup> Böylece metinlerdeki görülmeyen örüntüler su yüzüne çıkarak tarihçinin argüman üreteceği, eleştirel odağını genişleteceği yeni araştırma sorularının izinden gidebileceği bir “süreç” başlar.

Haritaların üretimi ve daha ziyade metinlerin grafik görsellere dönüştürülmesi sonrası araştırmacının yorumunu zenginleştiren bu sürecin kendine özgü dikkat edilmesi gereken hassas dinamikleri bulunmaktadır. İlki görselleştirmenin gücüyle bağlantılıdır. Nitekim bu

9 T. M. Harris vd., “Introduction: Deep Maps and the Spatial Humanities”, *Deep Maps and Spatial Narratives*, ed. D. J. Bodenhamer vd. (Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2015), 1–6.

10 Osmanlı şehir tarihi çalışmalarında “Mekânsal Dönüş” üzerine bir değerlendirme için bk. Yunus Uğur, “Tarihcilikte ‘Mekânın Yeniden Keşfi’: Osmanlı Şehir Çalışmaları İçin Öneriler”, *İdealKent* 11 (2020): 678-700; Osmanlı çalışmalarında mekân ve tarih üzerine bir değerlendirme için bk; Ahmet Yaşar, “Mekânın Tarihi”, *Tarih İçin Metodoloji*, ed. Ahmet Şimşek (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022), 309-316.

11 Bu projelerle ilgili bir literatür değerlendirmesi için bk. Fatma Aladağ, “Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18 (2020), 773-796. Ayrıca bu projelerin ve diğer dijital Osmanlı çalışmalarının kapsamlı bir ağı ve veri tabanı için bk. *Digital Ottoman Studies Platform*. ([www.digitalottomanstudies.com](http://www.digitalottomanstudies.com)).

12 David J Bodenhamer, “Narrating Space and Place”, *Deep Maps and Spatial Narratives*, ed. T. M. Harris vd. (Bloomington, Indiana: Indiana University Press), 18-20.



güç, Renzi ve Langlois'in ifade ettiği gibi bu materyallerin yalnızca bilgi üretme kapasiteleri ile değil aynı zamanda algılanan gerçeklikleri şekillendirme yeteneğiyle de ilişkilidir. Bu noktada daha önce bahsedildiği üzere veri görselleştirme, kartografik haritalandırma ve hatta verilere erişme hakkı siyasi ve ideolojik güç tartışmalarının da parçası olmuştur.<sup>13</sup> Bu tartışmaların odağındaki haritacılar, emperyal güçlerin altın, gümüş, petrol ve diğer kaynakları araştırmak ve veri toplamak için bir araç haline gelmeleri yönünde eleştirilmiştir.<sup>14</sup> Bir diğer hassasiyet ise temsiliyetle ilgilidir. Drucker'a göre Dijital Beşerî Bilimlerde metinden grafik görsellere dönüşen bilgiler de verinin natüralist gerçekçi temsilleri değil, inşa edilmiş ve kurucu eylemler yoluyla oluşmuş temsilleridir.<sup>15</sup> Nitekim dünya yüzeyinde karmaşık mekân ve yer modelleri oluşturulmasına ve bunlar arasındaki ilişkileri anlamaya izin veren CBS, teknolojik gelişmeler sayesinde zamanla beşerî bilimlerin nicel kaynaklarını sistemine dahil etse de bu sistemin nitel bir temsiliyet açısından sınırları vardır.<sup>16</sup> Dolayısıyla bu kapsamda üretilecek grafikler, görselleştirmeler ve haritalara eleştirel ve analitik gözle bakmak bilginin temsili açısından önemlidir.

Bu çalışmada olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun vilayet, sancak, kaza bazında tüm idari birimleri için konumsal bir veri tabanı hazırlamak analitik düşüncenin de altyapısını oluşturacaktır. Nitekim bir Osmanlı arşiv metnini veriye dönüştürerek envanterini oluşturmak, bu envanteri konumsal coğrafi veri tabanına dönüştürmek ve bunları mekânsal olarak görselleştirmek gerek fikrî gerekse ilmî açıdan değerli bir katkıdır. Özellikle henüz üzerine derli toplu bir çalışma bulunmayan ve eksikliği her geçen gün araştırmacıların daha fazla dikkatini çeken Osmanlı yer adları (*gazetteer*) veri tabanının oluşması için bu çabalar önem arz etmektedir. Bu araştırmaları mümkün kılan CBS teknolojisini Osmanlı metinlerine entegre etmek ileri seviye derin haritalandırmalar için de dijital bir altlık oluşturur.<sup>17</sup> Bu çalışmada 1500-1550 yılları arasında Osmanlı kazaları ve idari teşkilatı kapsamındaki bir vaka çalışması ile Mekânsal Beşerî Bilimler'in Osmanlı tarihindeki potansiyeline dair bir yöntem sunulması hedeflenmektedir.

“XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Şehirleri ve İdari Teşkilat: Osmanlı Çalışmaları İçin Bir Dijital Tarih Uygulaması”<sup>18</sup> başlığıyla bir yüksek lisans tezi olarak tamamlanan bu araştırmanın motivasyonlarından biri Osmanlı çalışmalarında -imparatorluk çapında- idari organizasyon haritasının eksikliğini nispeten gidermektir. Nitekim bu eksiklik yalnızca şehir araştırmaları değil farklı temalarda ve uzmanlık alanlarındaki Osmanlı çalışmalarının da mekânsal veriye ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Bir nevi pilot bir çalışma olan bu araştırmada 16. yüzyılın ilk yarısına ait vilayet, sancak ve kaza bazında bir envanter oluşturulmakta ve dijital haritalama gerçekleştirilmektedir. Bu çalışma kapsamında 703 kaza, 114 sancak ve 8 vilayet tespit edilmiş ve farklı yıllardaki verilere göre bunların dijital ve tematik temsili

13 Ganaele Langlois - Alessandra Renzi, “Data activism”, *Compromised Data: New Paradigms in Social Media Theory and Methods*, ed. G. Elmer vd. (London: Bloomsbury, 2015), 202-225.

14 Dorothy Kidd, “Extra-Activism: Counter-Mapping and Data Justice”, *Information, Communication & Society* 22/7 (2019), 954-970.

15 Johanna Drucker, “Humanities Approaches to Graphical Display.” *Digital Humanities Quarterly* 5/1 (Mart 2011).

16 Ian Gregory, “Exploiting Time and Space: A Challenge for GIS in the Digital Humanities”, *The Spatial Humanities – GIS and The Future of Humanities Scholarship*, ed. David J. Bodenhamer vd. (Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2010), 58-76.

17 Arapça arşivlerin CBS'ye entegrasyonuna dair benzer bir yöntem önerisi için bk. David Joseph Wrisley, “Spatial Humanities: An Agenda for Pre-Modern Research”, *Porphyra* 22 (Sonbahar 2014), 96-107.

18 Aladağ, *Cities and Administrative Divisions of the Ottoman Empire in the Early 16th Century*.

oluşturulmuştur.

Bir tarihinin metinsel verileri dünya üzerinde bir coğrafi konum ile eşleştirebilmesi ve CBS ile dijital temsilini oluşturması için belirli aşamalar gerekmektedir (Bk. Şekil 1). Bu aşamaların her biriyle yakın ilişkide olan araştırmacının yorum ve analiz yeteneği ise çalışmanın merkezindedir. Böylece araştırmacının bilgisayar destekli tüm aşamaları yalnızca bir makine çıktısına teslim edilen bir “sonuç” değil entelektüel bir “süreç” haline dönüşür.

Şekil 1: Arşiv metinlerinin CBS ile dijital haritalandırma aşamaları



Bu çalışmada hem literatür hem de arşiv araştırması yapılmış ve 16. yüzyılın ilk yarısına dair bilgi sağlayacak olan tahrir<sup>19</sup>, kadiasker<sup>20</sup> ve kanunname<sup>21</sup> kayıtları kullanılmıştır. 1530 tahrir defterleri şehir sakinleri, meslekler, ürünler, gelirler, dinler, etnik kökenler, statüler, mahalleler gibi birçok farklı temada zengin bilgi içermektedir. Bu bilgiler her bir vilayet

- 19 Bu çalışmada TÜBİTAK tarafından desteklenen “Osmanlı Şehirlerini Haritalamak: Sosyo-Mekânsal Benzerlikler ve Özgünlükler (1520-1540)” (No: 217Ko81) projesinin tahrir verileri kullanılmıştır. Verilerin kullanımına izin veren TÜBİTAK ve Yunus Uğur’a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmada, 15 cilt olarak yayınlanan 166, 167, 367, 370, 387, 438 ve 998 numaralı muhasebe defterleri kullanılmaktadır. Ayrıca 94, 101, 114, 390 ve 1078 numaralı icmal defterleri aracılığıyla eksik bilgiler tamamlanmıştır. Böylece toplam 12 defter indekslenmiştir. Bu defterlerin sekizi (166, 167, 367, 370, 387, 438, 998, 1078) 937/1530’a, diğer dördü ise önceki dönemlere aittir. Bu projede kullanılan tahrir defterlerine dair bir değerlendirme için bk. Yunus Uğur, “Tarihsel Kaynaklar, Temsil ve Osmanlı Şehirleri: 937/1530 Tarihli Muhasebe-i Vilayet Defterleri’ni Dönemin Benzeri Kaynakları Arasında Konumlandırarak”, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 25 (2020), 37-69; Tahrir defterlerine dair bir literatür değerlendirmesi için bk. Aladağ, *Cities and Administrative Divisions of the Ottoman Empire in the Early 16th Century*.
- 20 Ruznamçe kayıtları sistemli olarak ilk kez 16. yüzyılın ortalarında ortaya çıktığından dolayı kadiaskerlerin kaydettikleri ve kadınlar hakkında bilgi içeren kaynaklar bu çalışmada “kadiasker kayıtları” olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışma kapsamında şu kadiasker kayıtları kullanılmıştır; Turan Gökçe, “Anadolu Vilayeti’ne Dair 919 (1513) Tarihli Bir Kadı Defteri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 9 (1994), 215-261; Turan Gökçe, “934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Kadulukları ve Kadınları”, 3 Mayıs 1944, 50. *Yıl Türkçülük Armağanı* (İzmir: Akademi Kitapevi, 1994), 77-94; Ercan Alan, “Yeni Bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Sancakları, Kazaları ve Kadınlar”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (Asos Journal)* 33 (Kasım 2016), 337-377; Abdurrahman Atçıl, “TSMA D. 8823.11”, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Ulema Defterleri* ed. Abdurrahman Atçıl - Ercan Alan (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018), 119-200.
- 21 Enver Çakar, “Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdari Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2002), 261-282.

içerisindeki sancak dağılımı ve bu sancaklardaki kaza, nefis, nahiye veya köyleri kapsamaktadır. Böylece tahrirler bize imparatorluğun idari birimleri hakkında önemli bir envanter sağlamaktadır. Kadıasker kayıtları ise düzenli olarak 16. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ruznamçe defterlerine benzemektedir. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği'nin kadı ve müderris atamaları, kadıların pozisyonları, terfileri, görevden alınmaları, görev değişiklikleri gibi bilgileri içermekle birlikte taşra idari teşkilatı hakkında da veriler sağlamaktadır. Hangi vilayette hangi sancak ve kaza ile ilişkili olarak kadılar hakkında işlem yapıldığının kaydedilmesi o dönemin idari organizasyonunu da göstermektedir. Bir diğer kaynak olarak 1522 kanunnamesi ise imparatorluk çapında vilayet, sancak ve kaza listesini ve aynı zamanda her kazanın akçe gelirine dair bilgi sağlamaktadır. Böylece kanunname idari organizasyonun nasıl bir yapıda olduğunun takip edilmesine imkân tanır. Bu yönüyle çalışma farklı amaçlarla oluşturulmuş arşiv türlerinin şehir tarihi kapsamında yeniden ele alınması ve değerlendirilmesine de somut bir örnek teşkil etmektedir.

Bu arşivlerin metinden veriye dönüştürülmesi için bir elektronik tabloda satır ve sütunlara aktarılması önceliklidir. Bu tablolar bilginin ve metnin sınıflandırılması, standartlaştırılması, sayısallaştırılması ve veri formatına dönüştürülmesini sağlar. Böylece farklı türdeki arşiv belgeleri dönem, vilayet, sancak, kaza dağılımına göre satır ve sütunlarda tematik olarak yapılandırılabilir. Daha da önemlisi tarihsel mekânların güncel coğrafi koordinatlarının da eklenmesiyle birlikte mekânsal bir veri tabanı (*geodatabase*) tasarlanmış olur. Wikidata, Geonames gibi veri tabanları veya Google Haritalar veya Open Street Maps gibi web tabanlı harita teknolojilerinden enlem ve boylam bilgilerine ulaşılabilir (Bk. Şekil 2: AH ve AI sütunları kazaların günümüz koordinatlarını temsil eder ve İstanbul için bir örnek Google Haritalar'dan temin edilmiştir; 41.0059, 28.9756). Her bir veri bu mekânsal veri tabanı ile bir kimlik (*ObjectedID*) sahibi olur ve sistemde benzersiz olarak tanımlanır (Bk. Şekil 2).

B	D	E	F	G	AH	AI
Objected_ID	Kaza	Kaza_Kadı_1513_Anadolu	Sancak_1513_Anadolu	Vilayet_1513_Anadolu	X	Y
375	Antalya	Antalya	Teke	Anadolu	30,71	36,897079
99	Arç	Arç	Kastamonu	Anadolu	33,33	41,243896
361	Arşat	Arşat	Aydın	Anadolu	28,39	37,785414
340	Adala	Atala	Saruhan	Anadolu	28,27	38,578264
103	Ayandon	Ayandon	Kastamonu	Anadolu	34,43	41,958999
165	Ayşak	Ayşak	Ankariyye	Anadolu	32,65	40,470264
353	Ayşanlığ	Ayşanlığ	Aydın	Anadolu	27,37	37,955848
336	Ayazmend	Ayazmend	Karesi	Anadolu	26,78	39,22235
319	Aydıncık	Aydıncık	Hüdıvendıglı	Anadolu	27,85	40,340527
166	Bacı	Bacı	Ankariyye	Anadolu	32,29	39,786601
365	Balat	Balat	Menşeye	Anadolu	27,28	37,513267
332	Balıkesri	Balıkesri	Karesi	Anadolu	27,89	39,655461
327	Balya	Balya	Biga	Anadolu	27,58	39,750874
143	Baycınlu	Baycınlu	Karhisar	Anadolu	31,06	39,01392
363	Beçin	Beçin	Menşeye	Anadolu	27,79	37,277311
314	Beğüzaran	Beğüzaran	Hüdıvendıglı	Anadolu	31,92	40,168537
16	Beşdereği	Beşdereği	Bolu	Anadolu	31,432541	41,273826
325	Beşyama	Beşyama	Hüdıvendıglı	Anadolu	27,18	39,12178

Şekil 2: 1500-1550 yılları arasındaki Osmanlı idari teşkilatının vilayet, sancak, kaza kapsamında hazırlanan elektronik tablo örneği.

Tarihsel yer, mekân ve konumu şimdinin coğrafi yüzeyi ile eşleştirmekte bazı zorluklar ortaya çıkar. Yıkılmış ve izi kalmamış bir yapının yerini tespit etmek, yüzyıllar içerisinde farklı coğrafyaların ve dillerin parçası olarak isim değiştiren şehirleri tanımlamak ya da ülke sınırlarının yokluğunda bir haritalama yapmak karşılaşılan güçlüklerden birkaçıdır. Yine de mevcut veriler çerçevesinde çizilen “tematik sınır” veya bir yapının elde edilebilen en yakın koordinat bilgisi üzerinden konumlandırılması gibi birçok yaklaşımla araştırma süreci yürütülebilir hale gelmektedir.

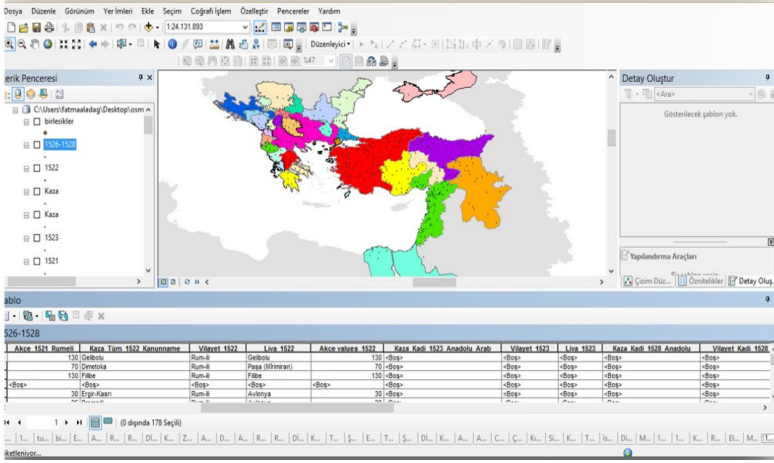
Google Haritalar gibi çevrimiçi haritalama servislerinden yararlanarak coğrafi koordinatların veri tabanına eklenmesiyle, mekânsal veriye dönüştürülen metinler, CBS ile konumsal olarak yapılandırılmış olur. Artık Osmanlı idari teşkilatının vilayet, sancak ve kaza temelinde her bir benzersiz verisi bir konum ile eşleştirilmiş ve gerek zamansal gerek mekânsal olarak görselleştirilebilir hale getirilmiştir. Mekânsal verilerin CBS sisteminde analizi için birçok farklı yazılım bulunmaktadır.<sup>22</sup> CBS yazılım firmalarının yanı sıra artık Dijital Beşerî Bilimler araştırmacıları da kendi proje ihtiyaçlarına göre kullanım arayüzü kolay araçlar geliştirmektedirler. Bu çalışmada Esri tarafından geliştirilen ArcGIS<sup>23</sup> yazılımı kullanılmıştır. Açık kaynaklı QGIS ise bir başka alternatif olarak aynı amaca hizmet etmektedir. ArcGIS yazılımı ile haritalandırma yapmak için enlem ve boylam olarak veri tabanında lokasyon bilgisi bulunan kazalar nokta (*point*) olarak haritaya eklenirken, vilayet ve sancak gibi bölgeler ise poligon (*polygon*) olarak temsil edilmiş ve çizilmiştir (Şekil 3). 16. yüzyıl için çizilen bu sınırlar Osmanlı coğrafyasının hâkim olduğu coğrafi kapsam hakkında fikir vermek ve anlayabilmek amacıyla oluşturulmuştur. *Polygon* olarak çizilen her bir vilayet, bu vilayetin kapsadığı sancak alanı, her sancak ise kapsadığı kaza alanı ile haritada temsil edilmektedir. Bu anlamda, haritalardaki sınırların, modern dönem sınırlar veya sınır çalışmalarında beklenen kesinlik iddiasından uzak olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bir başka deyişle, bu haritalarda çizilen idari teşkilat, modern anlamda bölgesel bir idari bölünme değildir. Haritalar yalnızca idari makamların düşünce ve mantığını yansıtan ve tarihsel kaynaklarda ortaya çıkan idari bölünmeye atıfta bulunmaktadır.

CBS sisteminde oluşturulan bir veri tabanı, görünüşte birbiriyle uyumsuz olsa da çok çeşitli kaynaklardan temin edilen verileri entegre etme yeteneğine sahiptir. Araştırmacılar çok sütunlu bir elektronik tabloya dahil edebilecekleri ses, video, görsel gibi formattaki verilerle analiz ortamını genişletebilir ve çok katmanlı derin haritalama (*deep mapping*) yapabilirler. Böylece her bir farklı tema ve formattaki veriyi eş zamanlı görüntüleme ve analiz yapma imkânı doğmaktadır. Ayrıca ArcGIS StoryMaps<sup>24</sup> kapsamında bu haritalar görsel ve entelektüel bir anlatıya dönüştürülerek araştırmanın sorusu, yöntemi, bulguları ve çıktıları herkesin online olarak erişebileceği web tabanlı bir arayüzde paylaşılabilir. Bu yönüyle de dijital çalışmalar matbu yayınların ötesinde online olarak erişilebilir hale getirilerek araştırmacıların hizmetine sunulabilir. Örnek olarak sunduğumuz bu çalışma esas itibarıyla Osmanlı vilayetleri, sancakları ve kazaları üzerine bir envanter ve dijital haritalama çalışması olarak tasarlandığından farklı formattaki veriler, çalışmanın bu aşamasında kullanılmamıştır.

22 MapBox, CartoDB, MapHub, Map Warper ve nispeten kullanımı daha yaygın olan Google Haritalar gibi birçok web tabanlı haritalama veya eski haritaları coğrafi referanslama araçları bulunmaktadır ve her geçen gün bunların yenileri geliştirilmektedir.

23 Esri, ArcGIS.

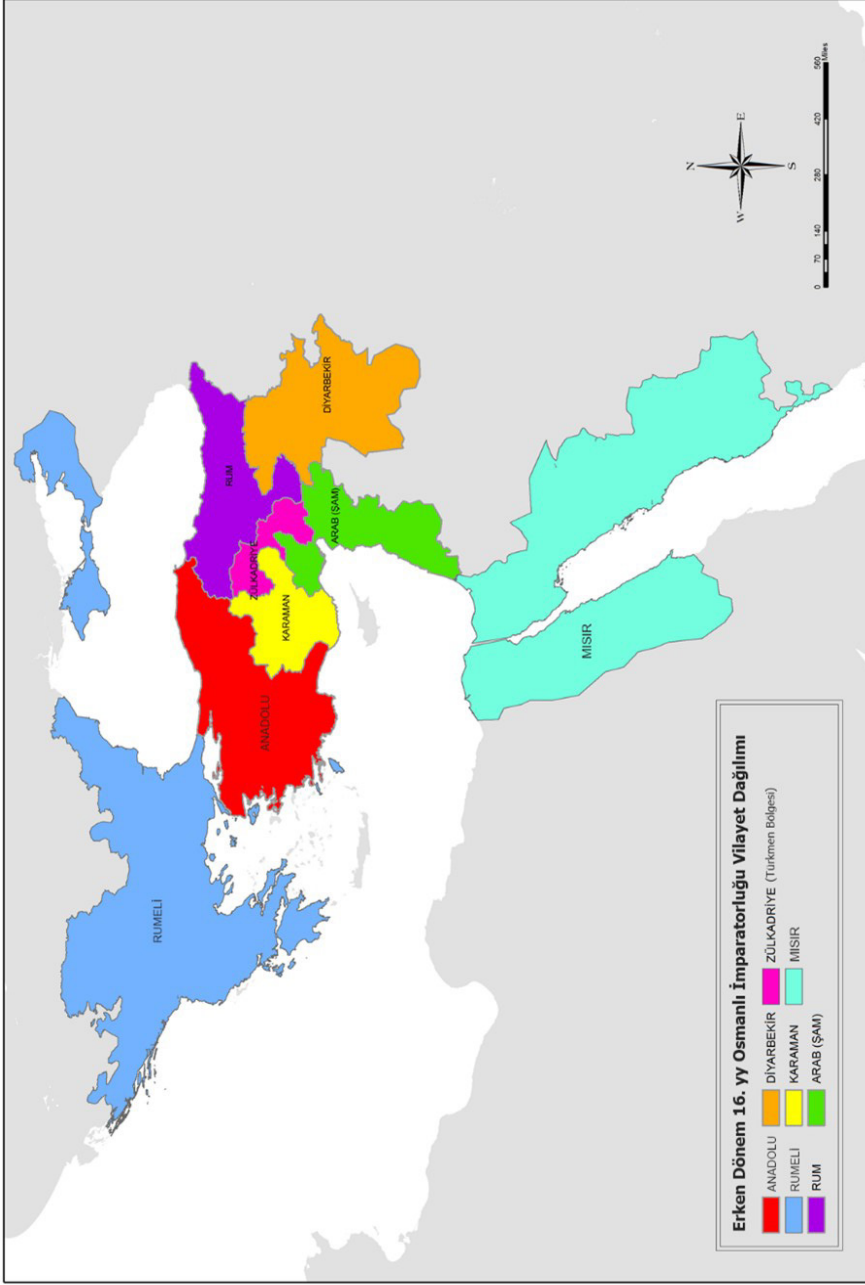
24 ArcGIS StoryMaps, [www.storymaps.arcgis.com](http://www.storymaps.arcgis.com).



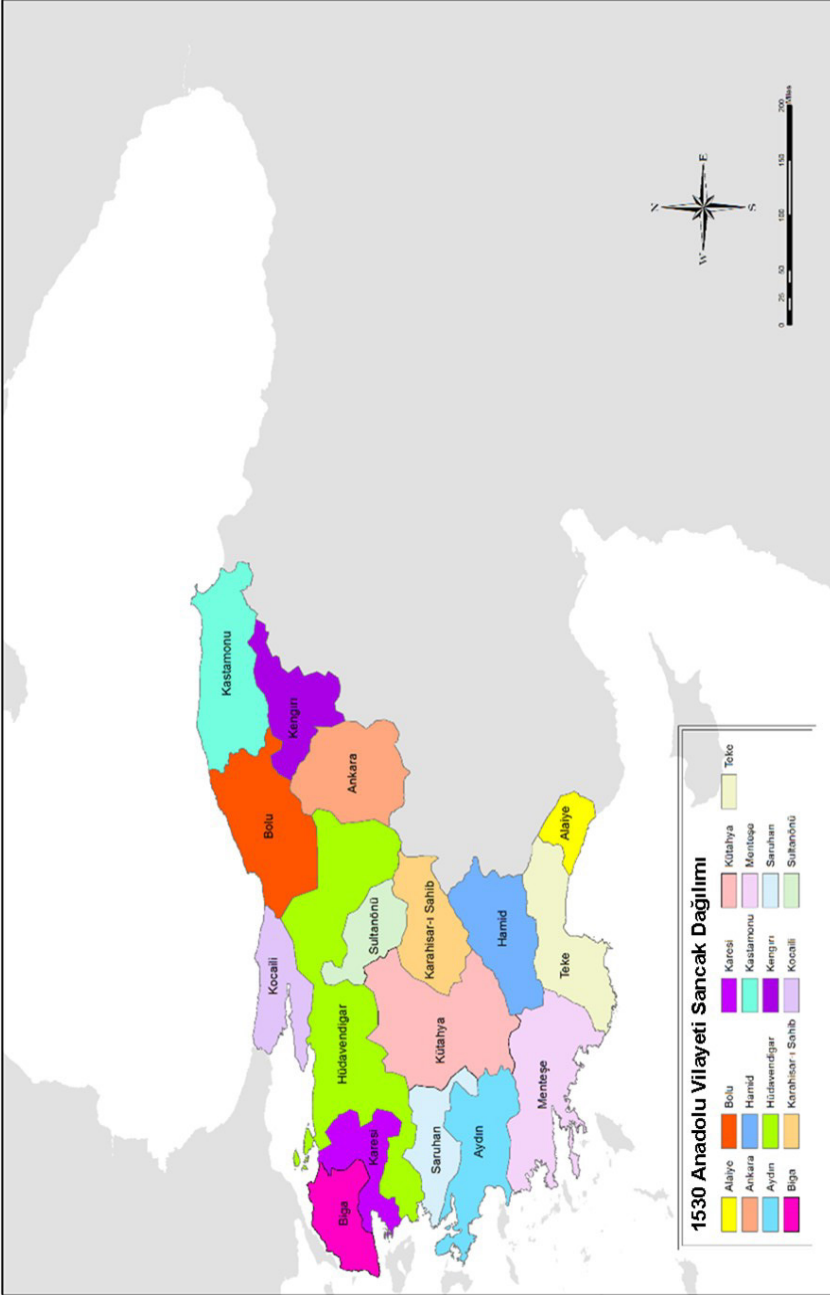
Şekil 3: 1500-1550 yılları arasındaki Osmanlı idari teşkilatının ArcGIS yazılımında görünümü

Çalışma kapsamında incelenen kaynaklara göre imparatorluğun 16. yüzyılının ilk yarısına ait vilayet, sancak ve kaza temalarında 60 adet harita geliştirilmiştir.<sup>25</sup> Farklı tarihlere veya kaynaklara göre değişim ve dönüşümlere uğrasa da Anadolu, Rumeli, Arap, Diyarbekir, Karaman, Rum, Zülkadriye ve Mısır vilayetlerinin ve idari organizasyonda ilişkili oldukları sancak ve kazaların dijital olarak haritalandırılması tamamlanmıştır (Bk. Harita 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7).

25 Haritaların tamamına erişmek için bk. Aladağ, *Cities and Administrative Divisions of the Ottoman Empire in the Early 16th Century*.

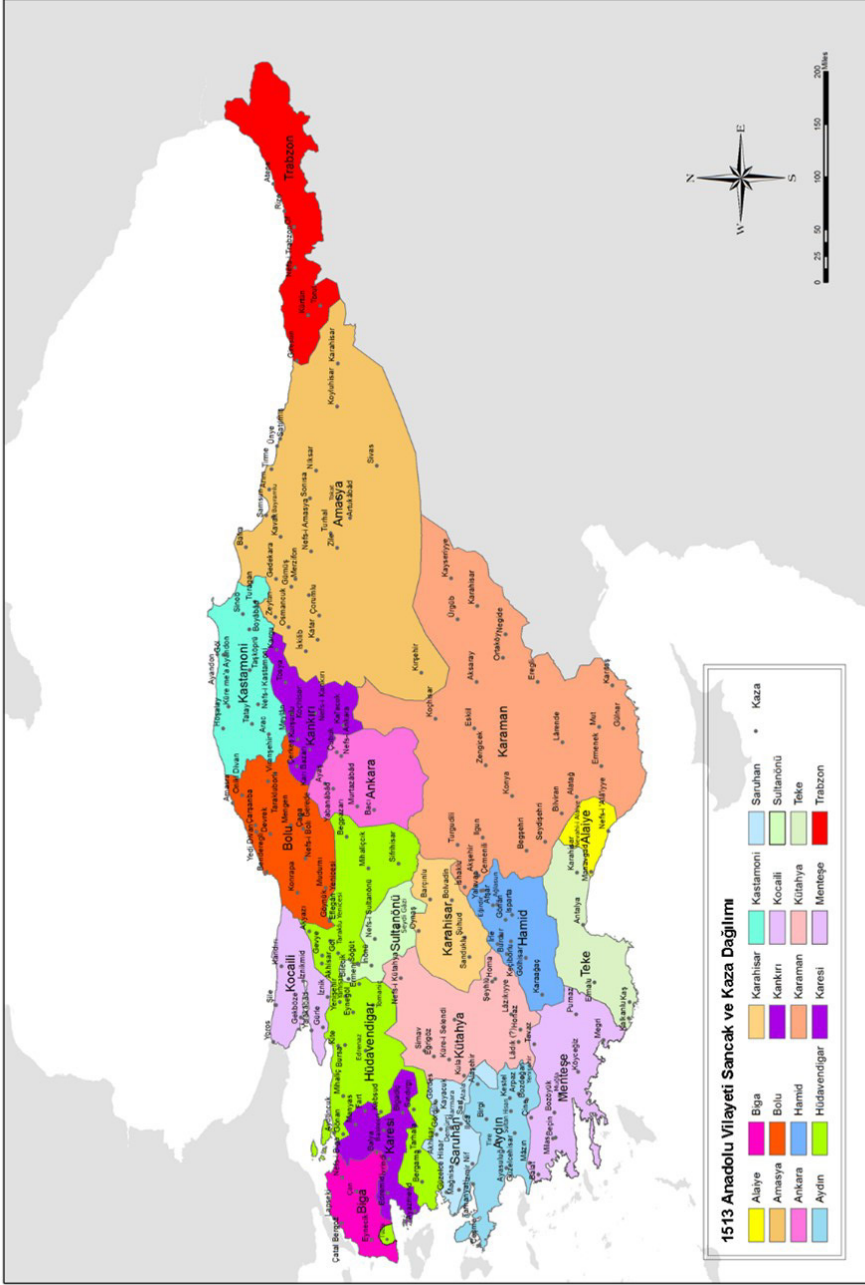


**Harita 1:** 1500-1550 aralığında incelenen kaynaklara göre erken dönem 16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin Vilayet Dağılımı



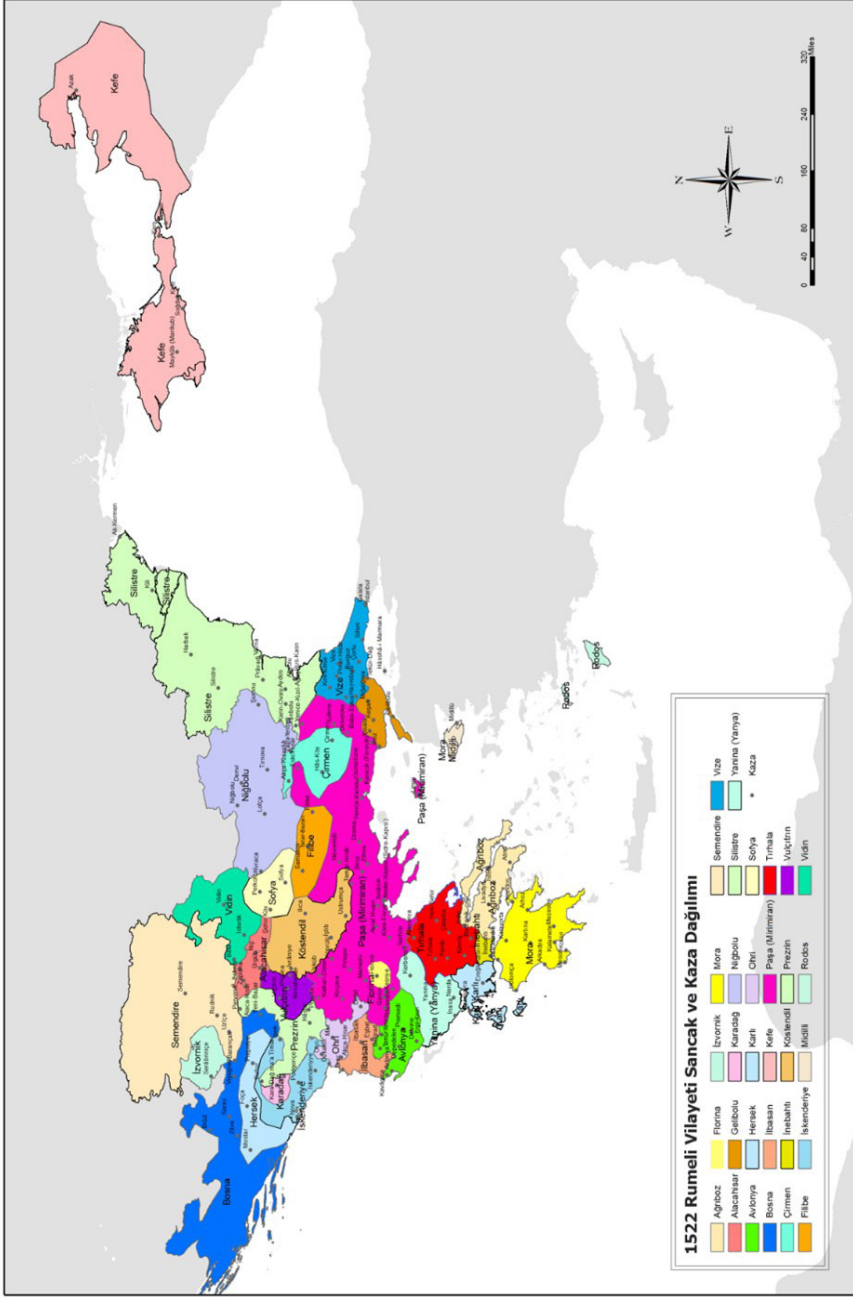
Harita 2: 1530 odağındaki tahrirlere göre Anadolu vilayeti sancak dağılım haritası



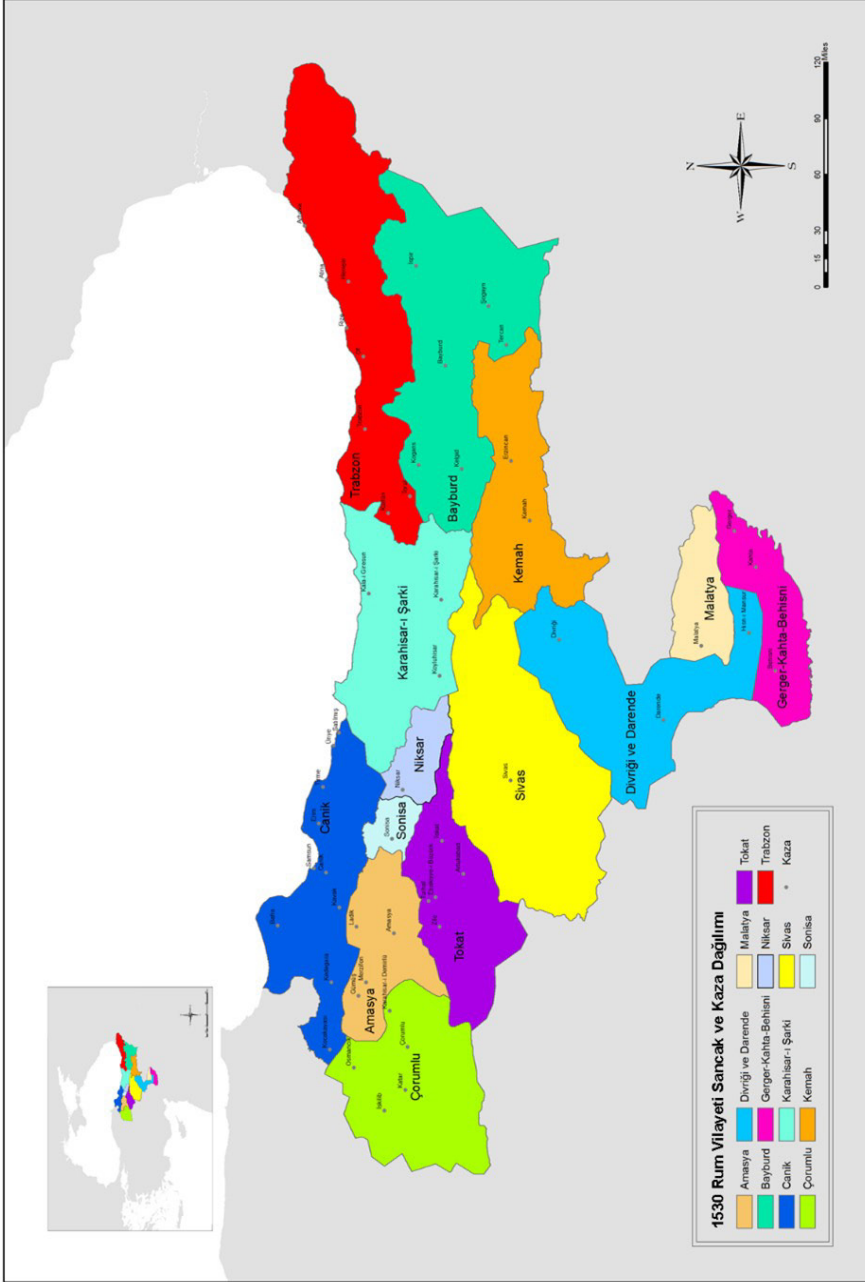


Harita 3: 1513 tarihli kadiasker kaydına göre Anadolu vilayeti sanjak ve kaza dağılım haritası

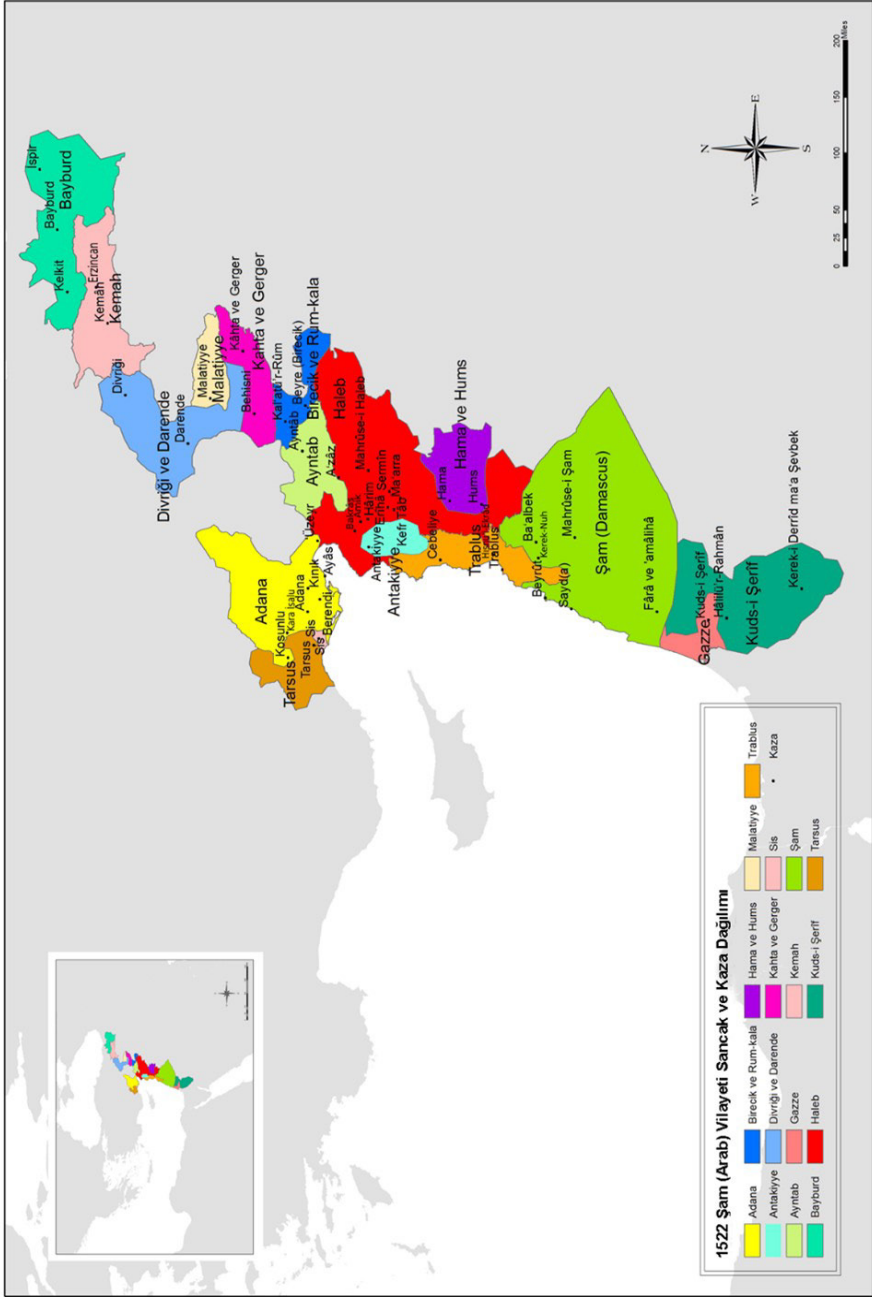




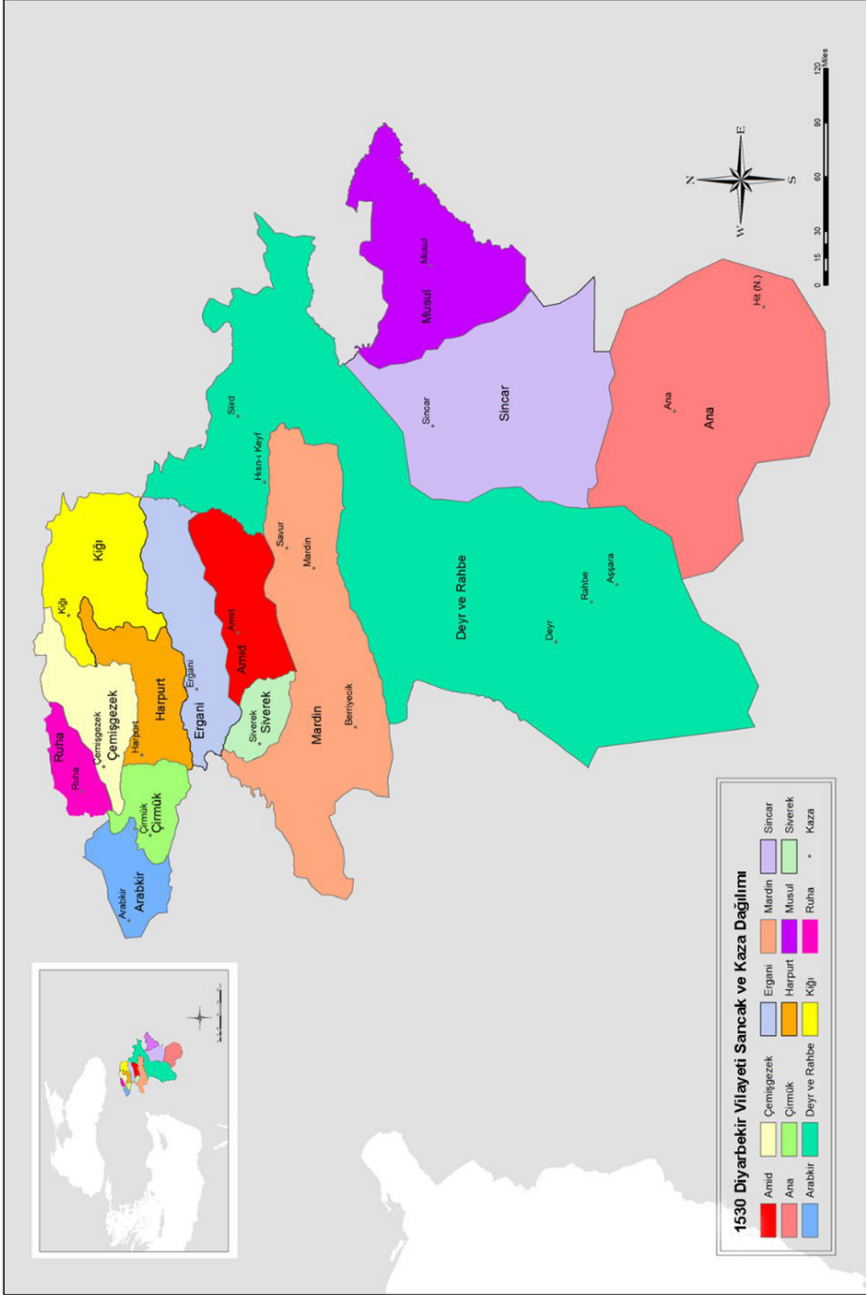
Harita 4: 1522 tarihli kanunnameye göre Rumeli vilayeti sancak ve kaza dağılım haritası



Harita 5: 1530 odağındaki tahrirlere göre Rum vilayeti sancak ve kaza dağılım haritası



Harita 6: 1522 Kanunnamesine göre Şam (Arab) vilayeti sancak ve kaza dağılım haritası

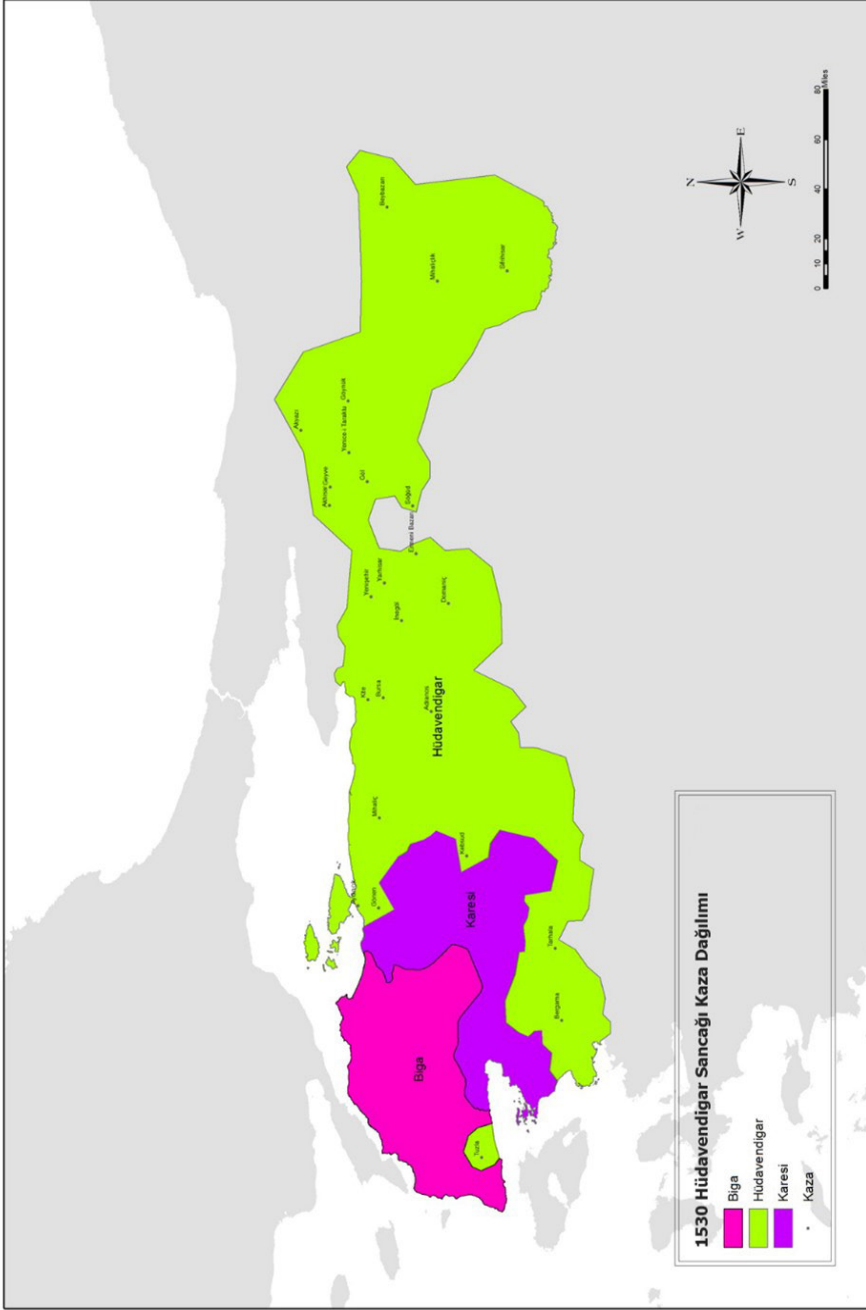


Harita 7: 1530 oduğındaki tahrirlere göre Diyarbekir Vilayeti sancak ve kaza dağılım haritası

Geliştirilen haritalar kaynakların mekânsal olarak somutlaşmasını sağlayıp verilerin okunabilirliğini artırmaktadır. Böylece arşiv metinlerinin görsel ve mekânsal ifadesini temsil eden bu haritalar, analitik araştırmalara bir altlık oluşturmanın yanı sıra salt bir metin okumasında fark edilemeyecek bazı örüntülerin de açığa çıkmasını sağlar. Bu çalışmadan bir örnek olarak Tuzla (Behram) kazasının durumu gösterilebilir. Tuzla kazası, coğrafi olarak Biga sancağının alanı içinde olmasına rağmen hem vilayet hem de hukuk idaresi açısından Hüdavendigar sancağına kayıtlı olarak yer almaktadır (Bk. Harita 8). Bu durum Tuzla'nın sahip olduğu tuz madeni (memleha) sayesinde zengin bir bölge olması ile açıklanabilir.<sup>26</sup> Nitekim, Özer Ergenç Hüdavendigar sancağındaki Bursa'nın ticaret gücü nedeniyle büyük bir nüfusa sahip olması, şehri beslemek için idari bölgenin geniş tutulması zorunluluğunu doğurarak Tuzla gibi geliri yüksek kazaların buraya bağlanmasına neden olduğunu vurgulamıştır.<sup>27</sup> Benzer bir durum Rumeli bölgesindeki İne-Bazarı ve Tekür Dağı kazası için de geçerlidir. Bir başka önemli husus olarak, farklı arşiv kaynaklarına göre Osmanlı İmparatorluğu idari teşkilatının da görsel temsiline değışmekte olduğu da ortaya çıkmıştır. Vergi sistemine hizmet için oluşturulan tahrir kayıtları ile idari ve hukuki amacı olan kadıasker kayıtları veya kanunnamedeki kaza verileri farklılaşmaktadır. Örneğin yerleşik olmayan yörük veya bazı aşiret gruplarına ait birçok kazanın tahrirlerde kaydedilmediği görülmektedir. Bu da arşiv kayıtlarının CBS sistemindeki temsillerinde farklılığa yol açmaktadır. Bir başka farklılık ise bazı kazaların tahrir defterlerinde -özellikle Rumeli vilayetinde- iki farklı sancakta tekrar etmesidir. Öte yandan, bu tekrar eden kaza bilgisine kanunname veya kadıasker kaydında rastlanmamaktadır.

26 M. Mustafa Kulu, "1530'larda Çanakkale Yöresinde Yerleşim ve Nüfus", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığı Dergisi* 2 (2004), 217-220.

27 Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006), 122-123.



**Harita 8:** 1530 odağındaki tahrir defterlerine göre Hüdavendigâr Sancağı kaza dağılımı

## SONUÇ

Özetle Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojisi sosyal ve beşerî bilimlerin araştırma süreçlerine dahil edilerek tematik ve tarihsel araştırma alanlarında etkili bir yöntem sunmaktadır. Mekânı odağa alarak tarihsel kaynakları incelemek, Osmanlı arşivlerinin *büyük verisini* zaman ve mekân bağlamında analiz etmek, ilişkilendirmek ve haritalar aracılığıyla görselleştirmek için CBS önemli bir keşif ortamı sağlamaktadır. Mekânsal Beşerî Bilimler bu çalışmaların mekân odağında ve disiplinlerarası bir araştırma ortamında temsil edilmesi açısından yeni ve önemli bir alandır. Günümüzde Avrupa ve Amerika başta olmak üzere Beşerî Bilimler, Dijital Beşerî Bilimler veya Bilgisayar Bilimleri kapsamında birçok üniversitenin müfredatında "Spatial Humanities" veya "Computational Spatial Humanities" başlığıyla yer alan Mekânsal Beşerî Bilimler Türkiye'de henüz yalnızca bir üniversitenin ders programında yer almaktadır.<sup>28</sup> Farklı disiplinlerin ilmi zenginliklerini özellikle tarih araştırmalarına entegre etmek için Osmanlı ve Türkiye çalışmalarında bu yeni alanın kendine yer bulması, geçmişi mekân odağında keşfetmenin de farklı yollarını sunacaktır.

Bu yöndeki çalışmalar Osmanlı yer adları (*Ottoman gazetteer*) için de büyük potansiyel taşımaktadır. Tarihi bir yer isminin farklı dönemlerdeki arşiv kayıtlarında nasıl zikredildiğini ortaya çıkarmak ve zaman ve mekân ile ilişkili olarak CBS üzerinden dijital temsiliyi sağlamak birçok farklı disiplin ve alandaki araştırma için ufuk açacaktır. Osmanlı coğrafyasının tüm dönemlerini kapsayan web tabanlı bir veri tabanı sayesinde, tematik filtrelemeler ve görselleştirmelerle tasarlanan bir çalışma araştırmacıların mekânsal analiz becerilerine derinlik sağlayacaktır. Ayrıca, Geonames, World Historical Gazetteer (WHG), Getty, VIAF, Wikipedia ve diğer uluslararası metadata standartlarıyla çalışmayı eşleştirmek ve bağlı veri (*linked data*) mimarisi oluşturmak Osmanlı yer adlarını semantik web teknolojisine dahil edecektir. Bölgesel veya dönemsel sınırları olan bazı kıymetli girişimler olsa da henüz imparatorluk çapında tüm tarihsel dönemleri ve coğrafyaları kapsayan dijital bir Osmanlı yer adları çalışması bulunmamaktadır. Ancak bu alandaki entelektüel ihtiyacın, Osmanlı yer adları için kapsamlı bir envanterin ortaya çıkarılması ve dijital altyapının hazırlanması için atılacak adımları hızlandırması beklenmektedir.

**Araştırma & Yayın Etiği:** Bu makale, en az iki kör hakem tarafından incelenmiş ve *iThenticate* taramasıyla intihal ve benzerlik raporu oluşturulmuştur. Makale, araştırma ve yayın etiğine uygundur.

**Etik Beyanı & Çıkar Çatışması:** Bu makalenin yazarı çıkar çatışması bildiriminde bulunmamış, makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik kaidelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm çalışmalara atıf yapıldığını beyan etmiştir. Libre Açık Erişim'li bu makale, [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansına sahiptir.

**Research & Publication Ethics:** The article underwent a double-blind peer-review process involving two or more reviewers, and an *iThenticate* scan was conducted to detect potential plagiarism and similarity issues. The article was found to comply with established research and publication ethics standards.

**Ethical Declaration & Conflict of Interest:** The author of the article has disclosed no conflicts of interest and has affirmed that the manuscript was prepared in adherence to ethical and scientific principles and that all relevant sources were accurately cited. This is a Libre Open Access article under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) license.

28 Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Mekânsal Beşerî Bilimler dersi, Öğr. Gör. Fatma Aladağ.

## EXTENDED ABSTRACT

“Spatial Turn” emerged in social sciences and humanities after the 1960s and gave momentum to the intellectual processing of the existing spatial imagination in the human mind. As an extension of this phenomenon, technological tools that can read time and space simultaneously paved the way for the emergence of new areas of research on how physical space affects peoples and cultures and how human perceptions shape space. In particular, Geographic Information System (GIS) technology goes beyond the physical aspect and enables “exploration of space” in relation to different questions, resources, and layers of the humanities. This study presents a method for applying “Spatial Humanities” in Ottoman studies as a new approach to enriching humanities with its interdisciplinary structure by focusing on space. The study concretely exemplifies the interaction between concepts of space, humanities, and technology through a case study on the spatial thinking of the 16th century Ottoman archival documents, more specifically the Ottoman urban and administrative history.

Examples of spatial studies by the historians of the Ottoman Empire are relatively appreciable in the field of Digital Humanities. These researches, which generally deal with Ottoman urban history, contributed to understanding the past by transforming space-oriented approaches into argumentative forms through digital maps. The studies in the literature are more than just producing attractive maps dedicated to positioning and visualizing the textual data of Ottoman archives. Instead, the originality of these studies lies in their incorporation of archives into a process providing a critical examination of place, space, and location. The text-to-map conversion creates a new research environment by uncovering the spatial relationships embedded in the text and then using this information to go beyond generating a geographical map. Thus, the invisible patterns in the texts come to the surface, providing an environment in which the historian can produce arguments, expand a critical focus, and pursue new research questions. Taking an inventory of the data in Ottoman archival texts, turning it into a geodatabase, and visualizing this data spatially is a valuable contribution, intellectually and scientifically. These studies are critical, especially for forming a digital database of Ottoman gazetteers, which has not yet been studied comprehensively in the empire level and whose deficiency is on the agenda of contemporary researchers. This deficiency reveals the difficulty of not only urban studies but also Ottoman studies in different fields and areas of expertise in reaching spatial data. This situation deepens the discussions by blending the archival data with spatial layers. Integrating the GIS technology makes such an exploration of Ottoman archival texts possible and creates a digital basis for advanced deep mapping. This article presents a case study of mapping Ottoman administrative units between 1500-1550 and suggest a method for Spatial Humanities in Ottoman Studies. There is a lack of empire-wide mapping of administrative units and cities in Ottoman history. This deficiency is one of the motivations for this study titled “Cities and Administrative Divisions of the Ottoman Empire in the Early 16th Century: A Case Study for the Application of Digital History to Ottoman Studies,” which was conducted as an MA thesis. This research, as a kind of pilot study, created an inventory database based *vilayet* (province), *sanjak* (district), and *kaza* in the early 16<sup>th</sup> century Ottoman Empire through digital mapping with GIS. By this, the study determines 703 *kazas*, 114 *sanjaks*, and 8 *vilayets* and creates their digital and thematic representation according to data from different years.



## KAYNAKÇA

- Aladağ, Fatma. *Cities and Administrative Divisions of the Ottoman Empire in the Early 16th Century: A Case Study for the Application of Digital History to Ottoman Studies*. İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Aladağ, Fatma. "Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18 (2020), 773-796. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/58073/800406>
- Alan, Ercan. "Yeni Bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Sancakları, Kazaları ve Kadılar". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (Asos Journal)* 33 (Kasım 2016), 337-377.
- Atçıl, Abdurrahman. "TSMA D. 8823.11". *XVI. Yüzyıl Osmanlı Ulema Defterleri*. ed. Abdurrahman Atçıl - Ercan Alan. 119-200. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.
- Bodenhamer, David J. "Narrating Space and Place". *Deep Maps and Spatial Narratives*. ed. David J. Bodenhamer vd. 7-27. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2015.
- Bodenhamer, David J. vd. (ed.). *The Spatial Humanities – GIS and The Future of Humanities Scholarship*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2010.
- Çakar, Enver. "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2002), 261-282.
- Drucker, Johanna. "Humanities Approaches to Graphical Display". *Digital Humanities Quarterly* 5/1 (Mart 2011).
- Digital Humanities Quaterly "Humanities Approaches to Graphical Display" Erişim 1 Ağustos 2022. <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/5/1/000091/000091.html>
- Dunn, Stuart. *A History of Place in the Digital Age*. Londra: Routledge, 2019. <https://doi.org/10.4324/9781315404462>
- Ergenç, Özer. *16. Yüzyılın Sonlarında Bursa*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- Gaddis, John L. *The Landscape of History: How Historians Map the Past*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Gregory, Ian N. "Exploiting Time and Space: A Challenge for GIS in the Digital Humanities". *The Spatial Humanities – GIS and The Future of Humanities Scholarship*. ed. David J. Bodenhamer vd. 58-76. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2010.
- Gregory, Ian N. – Geddes, Alistair. "Introduction: From Historical GIS to Spatial Humanities: Deepening Scholarship and Broadening Technology". *Toward Spatial Humanities: Historical GIS and Spatial History*. ed. Ian N. Gregory - Alistair Geddes. ix-xxii. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2014.

- Gökçe, Turan. "Anadolu Vilayeti'ne Dair 919 (1513) Tarihli Bir Kadı Defteri". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 9 (1994), 163-259.
- Gökçe, Turan. "934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Kadılıkları ve Kadıları". *3 Mayıs 1944, 50. Yıl Türkçülük Armağanı*. 77-94. İzmir: Akademi Kitapevi, 1994.
- Harris, Trevor M. vd. "Introduction: Deep Maps and the Spatial Humanities". *Deep Maps and Spatial Narratives*. ed. David J. Bodenhamer vd. 1-6. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2015. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1zxxzr2.4>
- Kidd, Dorothy. "Extra-Activism: Counter-Mapping and Data Justice". *Information, Communication & Society* 22/7 (2019), 954-970.
- Kulu, M. Mustafa. "1530'larda Çanakkale Yöresinde Yerleşim ve Nüfus". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi* 2 (2004), 197-240.
- Renzi, R. - Langlois, G. "Data Activism". *Compromised Data: New Paradigms in Social Media Theory and Methods*. ed.G. Elmer. 202-225. London: Bloomsbury, 2015.
- Trevor M. Harris. "Deep Geography—Deep Mapping: Spatial Storytelling and a Sense of Place". *Deep Maps and Spatial Narratives*. ed. T. M. Harri vd. 28-53. Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2015.
- Uğur, Yunus. "Tarih ve Coğrafya: Zaman ve Mekânın Etkileşimi". *Tarih ve Diğer Bilimler Geçmişin Peşinde Disiplinlerarası Bir Kılavuz*. ed. M. Yaşar Ertaş. 223-242. İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 2021.
- Uğur, Yunus. "Tarihçilikte "Mekânın Yeniden Keşfi": Osmanlı Şehir Çalışmaları İçin Öneriler". *İdealKent* 11 (2020), 678-700.
- Uğur, Yunus. "Tarihsel Kaynaklar, Temsil ve Osmanlı Şehirleri: 937/1530 Tarihli Muhasebe-i Vilayet Defterleri'ni Dönemin Benzeri Kaynakları Arasında Konumlandırmak". *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 25 (2020): 37-69.